

ПАЭТЫКА АЎТЭНТЫЧНАЙ КУЛЬТУРЫ Ў КАМПАРАТЫЎНЫХ ДАСЛЕДАВАННЯХ Т. І. ШАМЯКІНАЙ: БЕЛАРУСКІ ПЕРАКЛАД КІТАЙСКАГА ТЭКСТУ

І. Л. Шаўлякова-Барзенка

*Кандыдат філалагічных навук дацэнт,
Універсітэт Хучжоу, вул. 2-ая Усходняя кальцавая, 759,
г. Хучжоу, КНР, shevljakova@mail.ru*

Кампаратыўныя даследаванні Таццяны Іванаўны Шамякінай разглядаюцца ў артыкуле як узор навуковай творчасці, дзе кампаненты навуковага даследавання адметным чынам спалучаюцца з творчым метадам яго тэкставага ўвасаблення. Зварот да паняццяў паэтыкі культуры і аўтэнтычнай культуры ў сістэме каардынат міжкультурных даследаванняў дазваляе вылучыць сутнасныя рысы, якія вызначаюць змястоўныя, метадалагічныя, жанрава-стылявыя асаблівасці кампаратывістыкі даследчыка; вызначальную ролю адыгрывае поліфанічнасць як змястоўна-стылявая дамінанта навуковай творчасці аўтара. Робіцца спроба вызначыць сутнасныя адзнакі даследчай метадалогіі Таццяны Іванаўны Шамякінай як адмысловага (паняццйнага і вобразнага адначасова) кроскультурнага аналізу-рэканструявання: дослед разгортваецца як своеасаблівы параўнальны пераклад феноменаў і логікі адной культуры на мову іншай з апорай на культурныя ўніверсаліі. у кампаратыўных працах даследчыка фарміруецца і рэалізуецца стратэгія міжкультурнага ўзаемаперакладу, што спрыяе дзейснай актуалізацыі аўтэнтычнай культуры.

Ключавыя словы: паэтыка культуры; аўтэнтычная культура; кітайская міфалогія; беларуская міфапаэтыка; кампаратыўныя даследаванні; навуковая творчасць.

Зварот да паэтыкі культуры, уваходжанне ў яе прастору заўсёды мае на ўвазе гатоўнасць даследчыка (як і патэнцыяльнай аўдыторыі чытачоў, слухачоў, суразмоўцаў) да *навуковай творчасці* – і ў сэнсе працэсуальна-метадалагічным, і ў плане вынікаў. Сама сістэма каардынат, спецыфіка матэрыялу абумоўліваюць немагчымасць утрымлівацца строга ў межах фармальнай логікі і мовы паняццяў. Уласна, сама ідэя паэтыкі культуры ў яе сучасным ўвасабленні – у тым міждысцыплінарным модусе сімфанічнага кшталту, які аказваецца такім прыцягальным для прадстаўнікоў самых розных дыскурсаў, – паўставала ў тэкстах М. М. Бахціна (і дэталізавалася ў інтэрпрэтацыях В. С. Біблера) як спосаб артыкуляваць асновы гуманітарнага мыслення, зразуметага ў яго анталагічна значнай *усеагульнасці* [1, с. 6]. Імкненне спасцігнуць паэтыку культуры як логіку эстэтычнай і этычнай сістэмы канкрэтнай культуры [2, с. 162], яе творчы код і адначасова як «рэальны вопыт пражывання» чалавечай супольнасці «ў адных і тых жа ўяўных (сімвалічных) сусветах» [3, с. 24] скіраванае, па сутнасці, на рэканструяванне пэўнай матрыцы спараджэння і захавання аўтэнтычных культурных універсумаў. Падобныя даследаванні насуперак іх уяўнай

«непрактычнасці» маюць надзвычай важкі плён якраз у сэнсе яго сацыякультурнай запатрабаванасці. Глыбінныя механізмы, якімі рухаецца хаосмас сучаснага грамадска-культурнага быцця, даволі выразна акрэсліваюцца ў опыцы міфапаэтыкі культуры: «Міф і разнастайныя міфалагемы, у аснове якіх знаходзяцца тыя ці іншыя архетыпы, у розных народаў адметным чынам афармляюцца і складваюцца ў пэўныя кампазіцыі, якія мы характарызуем як міфапаэтыку іх культуры. Прычым гэты працэс, што некалі пачаўся, працягваецца да таго часу, пакуль народ здольны працягваць спасцігаць “сюжэт” свайго гістарычнага быцця. Гэта не проста “тэкст” гісторыі, а культуры ў цэлым» [2, с. 160]. Інакш кажучы, асэнсаванне паэтыкі культуры для сучаснасці аказваецца жыццёва неабходным, бо спрыяе спасціжэнню логікі, заканамернасцей, выклікаў, што суправаджаюць культурабудаўніцтва як працэс няспынны, угрунтаваны ў алгарытмах глыбінных, неадменных.

Даследаванні і педагогічная дзейнасць Таццяны Іванаўны Шамякінай разгортваюцца ў рэчышчы гуманітарыстыкі сімфанічнага, нават сінкрэтычнага кшталту, прычым у поле ўласна гуманітарнае трапляюць набыткі негуманітарных (прыродазнаўчых, тэхнічных) навук. Па сутнасці, гэта і ёсць узор той навуковай творчасці, у сістэме каардынат якой любая аўтэнтычная культура ўспрымаецца і прадстаўляецца ў модусе не архайкі, але сучаснасці, *традыцыі-якая-няспынна-самаствараецца*. Для Т. І. Шамякінай надзвычай лагічным бачыцца сумяшчэнне яе «вытокавай» прыналежнасці (як даследчыка, педагога) да нацыянальнай беларускай традыцыі – і роўназахопленасці іншымі культурнымі традыцыямі; яны ў яе пісьмовых і вусных (выкладчыцкіх) тэкстах паўстаюць «роўнавялікімі» ў сэнсе глыбіні і той дасканалай упарадкаванасці, што адкрываецца якраз у працэсе асэнсавання логікі аўтэнтыкі. Таму факусаванне нашай увагі на кампаратыўных даследаваннях беларускай і кітайскай аўтэнтычнай культурнай традыцыі звязана не з «відавочнасцю» інтарэсаў ці прыярытэтаў Т. І. Шамякінай, але з магчымасцю асэнсаваць гэтую частку яе навуковай творчасці як бы «знутры» кітайскага Тэксту, з якім супастаўляецца тэкст беларускай аўтэнтычнай традыцыі.

Традыцыя з пункта гледжання кітайскай сацыялогіі культуры – гэта «ідэалогія як этыка, звычаі і звычкі, літаратура і мастацтва, правіла і нормы, іншыя складнікі, што перадаюцца з пакалення ў пакаленне»; пры гэтым статусам традыцыйнай культуры надзяляецца толькі тое, што мае важнае гістарычнае значэнне (можа называцца «крышталізацыя гісторыі» [4, с. 200]) і захоўвае жыццяздольнасць (гэта не менш важна, чым асвечанасць гісторыяй). Кітайскія даследчыкі падкрэсліваюць рознае напаўненне паняццяў «культура» і «цывілізацыя» ў кітайскім і заходнім»¹

¹ Па-за спецыяльнымі кантэкстамі (калі гэта не ўдакладняецца адмыслова) «заходняе», як правіла, – гэта ўсё *не-кітайскае*, у абыходкавым сэнсе «заходняе» для жыхара Кітая – гэта і ўсходнеславянскае, і арабскае, і амерыканскае і г.д.

дыскурсах. З улікам гістарычных трансфармацый паняцця сёння прапануецца кітайскую традыцыйную культуру разглядаць як вынік развіцця кітайскай цывілізацыі, што адлюстроўвае «нацыянальную самабытнасць і знешнія асаблівасці кітайцаў, уключае розныя ідэалагічныя тэорыі і канцэпцыі» [4, с. 200].

Варта адзначыць, што ў кітайскай гуманітарыстыцы супернічаюць розныя школы тлумачэння вытокаў, сутнасці развіцця і спецыфікі традыцыйнай культуры. Умоўна водападзел можна правесці па прызнанні яе феноменам даўно сфарміраваным – альбо з’яваю, што ўсё яшчэ развіаецца. Шэраг прыхільнікаў мае погляд на традыцыйную культуру як на «дынамічнае ядро», пранікальнае для ўплываў розных эпох. Досвед непасрэдных назіранняў за культурай паўсядзённасці сучаснага Кітая дазваляе сцвярджаць, што нават у параўнанні з другой паловай 2010-х гадоў надзвычай выразна інтэнсіфікуюцца працэсы, звязаныя з уздымам папулярнасці і мэтакіраваным стымуляваннем (з боку дзяржавы) цікавасці якраз да кітайскай аўтэнтычнай культуры, якая пазіцыянуецца і, галоўнае, унутрана прымаецца прадстаўнікамі ўсіх пакаленняў як годны і ўнікальны плён развіцця кітайскай цывілізацыі, яе альфа і амега, карані і крона, выток і перспектыва.

Калі ў філасофіі (у Ж. П. Сартра, М. Хайдэгера, Т. Адорна, В. Беняміна і інш.) катэгорыя аўтэнтычнасці «выкарыстоўваецца для апісання разнастайных выяў памкнення да “сапраўднасці” як адметнага... жыццёвага вопыту», дык у сучасным міждысцыплінарным дыскурсе яна прыстасавана для абазначэння «комплекса ўяўленняў сацыякультурных груп пра сапраўднасць, ісціннасць і непадробнасць традыцыйных культурных рысаў, на падставе якіх адбываецца рэпрэзентацыя і ўзнаўленне іх ідэнтычнасці» [5, с. 137]. Мы разглядаем аўтэнтычную культуру як феномен, што бесперапынна развіаецца, пастаянна *самаствараецца, самаўзнаўляецца* вакол глыбіннага ядра сэнсаў². Першапачаткова такое ўспрыманне культуры складвалася пад уплывам Т. І. Шамякінай, для якой зварот да першавытокаў культуры, яе архетыпаў, міфалагем, міфапэтычнай логікі, захапляльных саміх па сабе, увесь час ёсць нагодай, своеасаблівым трыгерам да асэнсавання таго, як аўтэнтычнасць становіцца ўмовай сучаснасці.

Змушана канцэнтруючы ўвагу на чымсьці адным з вялікай колькасці кампаратыўных твораў-даследаванняў³ Т. І. Шамякінай, звернемся, напрыклад, да кнігі «Кітайскі каляндар і славянскі міфалагічны бестыярыум» (2007). Яна, акрамя іншага, падаецца дастаткова

² Зрэшты, існуе меркаванне, што традыцыя толькі ў нязменным выглядзе можа захаваць ядро ўласнага сэнсу і толькі ў гэтым выпадку мае права прызнавацца аўтэнтычнай (гл., напрыклад: [6, с. 96]).

³ У ліку іх кнігі «Міфалогія Беларусі» (2000), «Беларуская класічная літаратура і міфалогія» (2001), «Міфалогія і літаратура» (2003), «Культура Кітая» (2006), «Культура Індыі» (2006), «Фальклор і беларуская літаратура ў люстэрку міфалогіі» (2016) і інш.

ўніверсальнай у сэнсе адраснасці і ўзорна-нагляднай у плане скандэнсаванасці тут адзнак навукова-творчага стылю прафесара Т. І. Шамякінай як абаронцы і папулярызатара аўтэнтыкі, *сапраўднасці* (любой: і сваёй, і не-сваёй, *умоўна* чужой). Кампазіцыйна кніга складаецца з дванаццаці нарысаў, кожны з якіх прысвечаны персанажу-сімвалу кітайскага гадавога календара. Нарысы ўтвараюць цэласную кнігу, жанрава-стылявую дэфініцыю якой вызначыць няпроста, настолькі цесна тут пераплецены культурасофская эсэістыка і навуковыя штудыі, элементы лекцыі і публіцыстыкі, эпічная апавядальнасць і фактаграфія: «Наяўнасць у наш час жывёльнага касмічнага цыклу, усходняга “казачнага” календара, на першы погляд здаецца архаічным і наіўным. На самай справе кітайскі каляндар перадае нейкія важныя рытмы ды вібрацыі Космасу і ўтварае адзіную касмаганічную сістэму, якая інтэгруе ў сабе ўласна паняцці лінейнага і цыклічнага часоў. у аснове такога кшталту сістэмы – вера ў цыклічнае “разгортванне” ды “згортванне” Сусвету, пра што сведчыць таксама і сучасная фізіка (так званая сінгулярнасць)» [7].

Дасведчанасць, неабсяжная эрудыраванасць аўтара маглі б кнізе нашкодзіць – калі б велізарная плынь фактаў і іх інтэрпрэтацый, версій і гіпотэз, аргументаў і контрагументаў вымкнулася б ва ўласна тэкст, які ў гэтым выпадку ператварыўся б у «каменяломню», збор (а дакладней, «згроб») звестак-экспанатаў. Але навуковая творчасць магчымая там, дзе рэй вядзе захопленасць прадметам даследавання, непадробная апантанасць ім. у кнізе «Кітайскі каляндар і славянскі міфалагічны бестыярыум» аўтар вандруе ў іншакультурнасці як ў добра вядомай гасподзе, ці не таму экзатычнае так нязмушана «прысвойваецца» беларускім чытачом. Прычыну гэтага мы бачым у тым, што за любой іншакультурнай «экзотыкай» лёгка ўгадваецца *сваё* як увасабленне тых універсальных патэрнаў, што і забяспечваюць чалавечае ў чалавеку, незалежна ад гісторыка-культурнага антуражу: «Наша гаворка пра тую ці іншую жывёлу, што сімвалізуе пэўны год згодна ўсходняга календара, распачата не столькі з-за асаблівай прыхільнасці да Усходу, колькі з-за жадання вярнуцца да вытокаў чалавечай культуры, да першапрычын гісторыі і перадумоў свядомасці. Псіхалагічны свет чалавека народжаны з міфа: гэта тая духоўная формула, якая вобразы падсвядомасці пераводзіць на мову практычнага быцця. Каб зразумець душу чалавека, неабходна ведаць міфалогію, тым больш, што міфалагічная свядомасць пануе і сёння (праўда, гэта ўжо іншая міфалогія, але прынцып яе дзейнасці – той самы, што і ў глыбокай старажытнасці). з другога боку, вяртанне да архаічнага жывёльнага календара дазваляе наблізіцца да рэлігійна-сацыяльнай гісторыі чалавецтва» [7].

Даследчыцкая захопленасць Т. І. Шамякінай міфам як надзвычай сучасным феноменам, у сукупнасці з яе талентам педагога, папулярызатара, апавядальніка і інш. прывялі да вылучэння напрыканцы

XX ст. у межах тагачаснага беларускага літаратуразнаўства адметнай навуковай школы – напэўна, дзівакаватай (для айчыннай філалагічнай супольнасці) з-за яе анты-фармалізаванасці, нейкай дыянісійскай безуважнасці да кодэксу рацыянальнасці, якім збольшага і зараз кіруецца айчынны літаратуразнаўчы мейнстрым. Мы для сябе атрыбуем яе сутнасць як «*міфацэнтрычнае культурасофскае літаратуразнаўства*»⁴. Гэта не была тэорыя літаратуры ці культуры ў «правільна-селекцыйным» выглядзе: тое была спроба – а дакладней, самаарганізацыя – метадалогія даследавання тэктанічных (глыбінных) законаў аўтэнтчнага Тэксту як бесперапыннай гісторыі Міфа-Слова, імкненне вымкнуцца ў міждысцыплінарны дыкурс, які даваў значна больш магчымасцяў, напрыклад, для асэнсавання заканамернасцей развіцця тыпаў мастацкай свядомасці. Пры гэтым шматкампанентная метадалогія мае вынікам «шырокафарматны» спосаб прадстаўлення даследчага плёну, што заўсёды ўвасабляецца ў тэкстах, даступных самай шырокай аўдыторыі: «Распавядаючы пра жывёл – знакі-сімвалы ўсходняга календара, мы не маем на ўвазе кіравацца астралагічнай навукай, тым больш займацца прадказаннямі. Мэта ў нас іншая: сцвердзіць нацыянальны, менавіта беларускі, погляд на ўсходні календар, знайсці першаасновы – архетыпы чалавечай культуры – і адсюль – моманты падабенства ў, здавалася б, далёкіх паміж сабою славянскай і кітайскай цывілізацыях. Усё гэта, можна спадзявацца, будзе працаваць на умацаванне сяброўства паміж нашымі народамі» [7].

На думку Т.І. Шамякінай, міфапаэтыка прадукую не менш дакладныя веды, чым гісторыя культуры, мастацтва, грамадства – іх проста трэба умець «здабыць», тыя веды. Міфапаэтыка культуры як прастора навуковай творчасці з цягам часу набывае рысы рэальнага жыццёвага хранатопу. Можна разглядаць кампаратывістыку Т.І. Шамякінай як тэхніку сінкрэтычнага (міфапаэтычнага і навуковага, паняццйнага і вобразнага адначасова) *аналізу-перакладу-рэканструквання* адной культуры на мову іншай з апорай на ўніверсаліі. Тут важны дух, а не *літара*: «У беларускай казцы “Верабей і мыш” істоты зноў жывуць разам, як і ў кітайскім паданні, але жывуць ужо не ў згодзе: хітрая мыш абдурвае прасцяка-вераб’я. Між імі ўзнікае вайна. Урэшце сокал (у міфалогіі ён заўсёды сімвалізуе сонца), пакліканы на дапамогу вераб’ём, перамагае мышынае войска. Як бачым, казка яўна перагукваецца з кітайскім міфам пра сяброўства птушкі і мышы. Але нашы продкі распавядаюць пра, так бы мовіць, вынік суіснавання – вайну паміж птаствам і звяр’ём, інакш кажучы, вайну Неба і Зямлі, якія звычайна заўсёды знаходзяцца ў гармоніі» [7].

⁴ Не настойваем на дакладнасці часавых, ды і сутнасных атрыбуцый, адно можна сказаць з пэўнасцю: такога даследчага драйву, захопленасці даследаваннем літаратуры як працэсам ці не магічнай вытворчасці сэнсаў у іншых даследчых кантэкстах ды харантопах перажываць больш не выпадала.

Назва кнігі «Кітайскі каляндар і славянскі міфалагічны бестыярыум» абяцае супастаўленне кітайскай аўтэнтыкі са славянскай, але абяцанае не спраўджваецца: да славянняў далучаюцца старажытныя грэкі і рымляне, егіпцяне, кельты, вікінгі, германскія плямёны і інш.; не абдзяляюцца ўвагай старажытнаяўрэйская, персідская, арбаская традыцыі, культура і звычаі народаў Афрыкі, абедзвюх Амерык; за славянскай старажытнасцю «падцягваецца» заходнееўрапейскае Сярэднявечча, рамантызм, сімвалізм і да т. п. Прычым у паліхромнае палатно-тканіну доследу-апаведу ўплятаюцца не толькі новыя і новыя культуры, традыцыі, эпохі: міфалогія, фальклор, літаратура ўтвараюць суплёты з вобразамі жывапісу, архітэктуры, скульптуры, музыкі, міфапэтыка перагукаецца з найноўшым прыродазнаўчымі адкрыццямі, касмалогія – з астраноміяй, факты – з гіпотэзамі і г. д.: «Наконт каласальнай распаўсюджанасці вобраза змяі ў міфалогіі і культуры чалавецтва ў аўтара дадзенай работы ёсць некалькі версій. Адна з іх, так бы мовіць, фізіялагічная. Нагадаем, што канструкцыя мозга чалавека шматслойная. Яна ўключае ў сябе як мінімум тры эвалюцыйна разначасавыя пласты – мозг рэптыліі, мозг млекакормячага і ўласна чалавечы мозг (кара вялікіх паўшар’яў). і кожны пласт нясе адпаведную інфармацыю – пра саматычную і псіхічную канстытуцыю тых істот, што насялялі нашу планету ў пэўныя эпохі. <...> Яшчэ адна версія – прыродная: у выглядзе змяі маглі быць увасоблены розныя прыродныя з’явы: навальнічная хмара, смерч, метэарыт, вывяржэнне лавы з вулкана, ледавік, рака і пад. <...> Ёсць і трэцяя – найноўшая – гіпотэза, якую мы называем цывілізацыйнай...» [7].

Кітай аказваецца нагодай для мультыкультурных роскушкаў самага шырокага ахопу, прычым нагодай, якая часам не прагаворваецца, а толькі маецца на ўвазе. Так адбываецца, на прыклад, у нарысе «Авечка», дзе фокус увагі раптоўна перамяшчаецца з Кітая на еўрапейскую антычнасць і хрысціянства, з заходамі ў справы этрускаў і скіфаў. Але вось парадокс: і адчуванне прысутнасці Кітая агулам не змяншаецца, і беларуская тэма кантрапунктам прысутнічае ў любым кантэксце, выяўляючыся ў даволі нечаканых кампаратыўных «саюзах»: «На той падставе, што велікоднае ягня – сакральная ежа, нельга абмінуць тэмы барана як харчу. На святы беларусы выпякалі абаранкі (ад “баран”) і казулі (ад “казы”), што імітавалі закручаныя рогі ці абрысы жывёл. Звычайна аўтары кніг па беларускай кулінарыі прыводзяць не больш дзесяці-дваццаці рэцэптаў нацыянальных страў з бараніны... На самай справе іх, безумоўна, многа больш, хоць бараніна ўсё ж не вельмі спалучаецца са славянскімі традыцыямі – кіслай капустай, салёнымі агуркамі, бульбай» [7].

Такім чынам, на што б ні скіроўваліся кампаратыўныя доследы Т. І. Шамякінай, якім бы моцным (у сэнсе разнастайнасці, шчыльнасці матэрыялу) ні быў «градус міжкультурнасці» – беларуская аўтэнтчная культура нязменна застаецца ў фокусе ўвагі. Пры гэтым міжкультурныя

даследаванні аказваюцца надзвычай эфектыўным каналам папулярызацыі, прасоўвання аўтэнтчнай спадчыны (культуры, мастацтва, літаратуры), якая, у сваю чаргу «нечакана» аказваецца важным рэсурсам у сучасным свеце⁵. Што, праўда, нечаканасць гэтая Т. І. Шамякінай даўно пакладзеная ў аснову метадалогіі, якую мы для сябе вызначаем як *стратэгію міжкультурнага ўзаемаперакладу*, жыццёва важнага для любой культуры, каб быць і працягвацца.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Библер В. С. Михаил Михайлович Бахтин, или Поэтика культуры. М.: Прогресс, Гнозис, 1991.
2. Габриэлян О. А. Мифопоэтика культуры: к возможной методологии исследования // Ученые записки Крымского федерального университета имени В. И. Вернадского. Философия. Политология. Культурология. Том 4 (40). 2018. № 3. С. 158–166.
3. Ячин С. Е. Язык как основание и универсальная модель культуры // Государство, религия, церковь в России и за рубежом. 2010. № 1. С. 14–33.
4. Цзя Хуэйминь. Общее понятие китайской традиционной культуры в китайском социогуманитарном познании // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2015. № 10 (60): в 3 ч. Ч. I. С. 198–203.
5. Соловьева А. Н. Концептуализация аутентичности в контексте глобализации культуры // Вестник Северного (Арктического) федерального университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки. 2009. № 2. С. 137–141.
6. Давыдов В. Н. Культурная аутентичность и коренные народы: институциональные процессы и политика идентичности // Журнал социологии и социальной антропологии. 2006. Т. 9. № 3. С. 93–109.
7. Шамякіна Т. І. Кітайскі каляндар і славянскі міфалагічны бестыярыум. Мінск: РІВШ, 2007 [Электронны рэсурс]. URL: <https://rulib.pro/book/369301> (дата звароту: 20.10.2023).

⁵ Пра гэта яскрава сведчыць скіраванасць сучаснага Кітая на сцвярджэнне традыцыйнай культуры як асновы інавацый і рэальны плён гэтай скіраванасці, адчувальны ў самых розных сферах грамадска-эканамічнага жыцця.